

Ders 14

25 Ekim 2006

Bölüm 1. Giriş: Hobbes'un Egemenlik Teorisi

Profesör Steven Smith: Günaydın. Dersin son bölümlerine doğru bir film daha göstereceğim. Merak etmeyin o zaman gelecek. Dert etmeyin! Evet, bugün biraz da egemenlikten bahsetmek istiyorum. Hobbes'la ilgili hatırlamanız gereken iki önemli kavram vardır. Bunlardan birisi doğa durumu, diğeri ise egemenliktir. Birincisinden dün ya da Pazartesi günü bahsetmiştim. Bugün Hobbes'un egemen devlet teorisi ve egemenin ortaya çıkışından bahsedeceğim. Doğa durumunun yalnız, zavallı, zalim ve kısa yaşam koşulları sorununa çözüm olarak Hobbes, ölümlü bir tanrı olarak egemeni işaret eder. Ve Hobbes'a göre sonsuz belirsizlik, endişe ve tedirginlik durumu olan doğa durumuna ancak mutlak güçle donatılmış bir egemenin ortaya çıkışı tam anlamıyla son verebilme gücüne sahiptir.

Evet, biraz Hobbes'un egemen gücünün ya da devletin şekli özelliklerinden bahsedeyim. Öncelikle şunu söylemem gerekir ki, Hobbes için egemen, bir kişiden daha çok bir makamdır. Hobbes egemeni, yapay bir kişi olarak betimler. Hobbes bununla egemenin bu makamı ortaya çıkaran sözleşmenin ürünü olduğunu kasteder. Egemen, doğal olarak var olan bir şey olmayıp, sanatla ya da bilimle yarattığımız bir şeydir. Halkın ürünü, yaratısı, Jeffersoncu tabirle söyleyecek olursak yönetilenlerin rızasının ürünüdür. Yine önemli olan bir şeyi daha eklemem gerekirse Hobbes'a göre egemen, halkın temsilcisidir. Egemen temsilcidir ve ona kendilerini temsil etme yetkisini ve otoritesini veren de halktır. Ve bu açıdan Hobbes'un egemeninin modern yürütme gücü ya da yürütme organı olarak adlandırdığımız şey ile ilişkilendirilebilecek birçok yanı vardır. Fransa'nın 14. Louis'si *L'état c'est moi* "ben devletim" dediği zaman aslında devleti bir deyişle kendi özel mülkü olarak görürken aslında modern öncesi devlet anlayışını dile getirmişti.

Ancak bu Hobbes'un egemeninden oldukça farklıdır. Hobbes'un devleti egemenin malı değildir. Yani egemen devlete sahip değildir. O, barışı ve güvenliği sağlamak üzere tayin edilmiş ya da görevlendirilmiştir. Daha çok bugünün CEO'su gibidir demek yanlış olmayacaktır çünkü egemende bir tür anonimlik ve gayrişahsîlik söz

konusudur. Şunu söylemek istiyorum, Yale Girişimci Topluluğu'nda olmadığı halde bana birkaç CEO'nun adını kim sayabilir? Evet cevap? Büyük ihtimalle veremiyorsunuz. Çünkü çoğu zaman tanınmayan kimselerdir, Ken Lay gibi büyük bir sorun yaşamadıkça ya da Bill Gates gibi şaşırtıcı bir şey yapmadıkça da genelde bilinmezler. Çoğu zaman gayrişahsî ve bilinmeyendirler ve bu Hobbes'un egemeninin de karakteristik özelliğidir. Hobbes'un egemenlik teorisi çok ilginç bir şekilde hem seküler mutlakiyetin hem de modern liberalizmin öğelerini barındırmaktadır. Ve benim burada bahsedeceğim şey bu ikisi arasındaki gerilim üzerine olacaktır.

Hobbes egemenin gücünün sınırsız olması konusunda ısrarlıdır. Ancak, aynı zamanda egemenin temsil ettiği halk tarafından yaratıldığını da söylemektedir. Hobbes genellikle monarşik mutlakiyeti savunuyor gibi değerlendirilmiş olsa da aslında egemeninin ne tür bir şekil alacağı konusunda dikkatli bir tarafsızlık içindedir. Hobbes'un üzerinde durduğu asıl nokta egemen gücün ister tek bir kişi, azınlık ya da çoğunluk elinde olsun bölünmemiş ve mutlak olması gerektiğidir. Egemenin kontrolü altında olması gereken güçler arasında; mülkiyetle ilgili kanunlar koyma, savaş ya da barış ilan etme yetkisi, yani dış politika dediğimiz şey, yaşam ve ölümle ilgili adli meseleler yani ceza kanunu ve tabii ki de hangi kitaplar ve fikirlere müsaade edileceği yani sansür yetkisi bulunmaktadır.

Bölüm 2. Hukuki Pozitivizm Doktrini: Kanun Egemenin Buyruğudur

Hobbes'un egemenlik teorisinin özünü kanunun kaynağı egemen, yalnızca egemendir iddiasına indirgemek mümkündür. Kanun egemenin iki dudağının arasından çıkan şeydir. Bu size tanıdık geliyor mu? Okumalarımızdan? Evet? Thrasymachus? Bu ismi hatırladınız mı? *Devlet*'ten? Güçlü olan ne söylerse adalet odur. Hobbes da bize benzer bir şekilde kanun egemenin buyruğudur der.

Bu bazen hukuki pozitivizm olarak adlandırılır, yani kanun egemenin emridir şeklindeki bir tür hukukun emir teorisi. *Devlet*'in 1. kitabında geçen Thrasymachus'a işaret eder gibidir. Tıpkı Thrasymachus'da olduğu gibi Hobbes'da da egemenin iradesinden ya da buyruğundan daha üst bir mahkeme, aşkın kanun, ilahi kanun ya da otorite kaynağı yoktur. Hobbes'a göre egemen tıpkı bir beyzbol ya da futbol maçının hakemi gibi oyunun kurallarını uygulatmak için vardır. Ancak Hobbesçu

egemen sadece kuralları uygulatıcı veya yorumlayıcı değil aynı zamanda kuralları yaratıcı, şekillendirici ve koyucudur da. Hobbes buradan bir de sonuç çıkarır ki bu da kötü ünü bilinen: egemenin asla haksız davranmayacağı iddiasıdır. Egemen asla haksız davranamaz. Neden? Çünkü egemen kanunun ve adaletin ilkelerinin kaynağıdır. Bu nedenle Hobbes egemenin haksız ya da kanunsuz davranmayacağına inanmıştır. Hobbes bu iddiasını İncil'den bir hikâyenin oldukça müstehcen ve komik okuması ile destekler. Hikaye Davut ve Uriya'nın hikayesidir. Hatırlayabildiniz mi? Herkes bu hikayeyi Pazar Okulundan ya da İbranice derslerinden ya da başka bir yerden mutlaka hatırlayacaktır. Davut'un Kral olduğunu hatırlayanınız var mı? Davut İsrail'in kralıdır ve Uriya'nın eşi Batşeva'ya göz koymuştur. Onu elde etmek için de Uriya'yı öldürtmüştür. Hobbes'a dönecek olursak, ona göre bu hikâyede Davut Tanrı'ya karşı günahkârdır ancak Uriya'ya haksızlık etmemiştir. Bunu hayal edebiliyor musunuz? Ben Uriya'nın aynı şeyi düşündüğünü sanmıyorum. Davut Uriya'ya haksızlık etmemiştir çünkü adil egemen asla haksız davranmaz. Onun yaptığı her şey kanun dâhilindedir. Kitabında birkaç kez değindiği bu hikâyeyi yazarken Hobbes'un yüzünde alaycı bir gülümseme olabileceği insanın aklına gelmektedir. Gelecek dönem tamamı Hobbes'un din eleştirisine odaklı bir ders açacağım, bu konu ve benzer konular daha iyi anlaşılmalı olacaktır diye düşünüyorum.

Ancak şunu da belirtmek gerekir, Hobbes'un kanunları görüldüğü kadar zalimce değildir. Kanunun egemenin sözü, buyruğu olduğu konusunda nettir. Egemen adaletin kaynağı olduğundan adaletsiz kanun diye bir şey de olmayacaktır. Ancak Hobbes adil kanun ve iyi kanun arasında bir ayrım yaptığını bize söyler. Buna göre, tüm kanunlar tanımı icabı adildir ancak tüm kanunlar iyi değildir. 30. bölümde, "İyi bir kanun halkın iyiliği için gerekli olan bir kanundur" der. İyi bir kanun halkın iyiliği için gerekli olan bir kanundur. Peki, ama halkın iyiliğinin kriteri nedir? Nasıl kararlaştırılır? Devamında Hobbes egemenin insanların yaptığı her şey üzerinde mutlak bir kontrol gücü olmadığını da açıklığa kavuşturur. Hobbes'a göre kanunun amacı insan yaşamını kontrol etmekten daha çok kolaylaştırmaktır. 30. bölümün 21. kısmında Hobbes şunları yazmıştır: "yetkin kurallar olan kanunların amacı insanları gönüllü eylemlerinden alıkoymak değil, tıpkı gelip geçenleri durduraktan ziyade yoldan devam etmelerini sağlamak amacıyla kurulan çitler gibi insanları geçici, aceleci ve

boş istekleri yüzünden kendilerine zarar vermelerini engelleyerek eylemlerine devam etmelerini sağlamaktır.”

İfade ettiği gibi, kanunların kurallar belirlemedeki amacı insanların kendi yollarına devam etmesini sağlamaktır; sırf kısıtlamak ya da kontrol etmek adına olan kanun iyi bir kanun değildir. Kanunun amacı insan eylemini kolaylaştırmaktır. Bunun da Hobbes’un egemenlik teorisinin temelinde yer aldığını düşünüyorum. Kanunun amacı kolaylık sağlamaktır, kontrol altına almak ya da engellemek değildir. Kontrol gücü veya kanunun gücü konusu Hobbes’un son derece tartışmalı olan fikirlerinden biridir. Bu güç kesinlikle düşünce meselelerine, bugün bizim Birinci Madde meseleleri olarak adlandırdığımız konular uygulanırdır. Hobbes bu konuda ısrarlıdır: “insanların fikirleri eylemlerinden öncedir. Eylemler düşüncelerin sonucudurlar bu durumda düşüncelerin yönetilmesi insan eylemlerinin yönetilmesini demektir.” Böylece, eğer insan davranışlarını yönetecek ya da düzenleyeceksek, düşünceleri düzenlemekten başlamalıyız demek yanlış olmayacaktır. Hobbes, egemenin hangi düşüncelerin hangi kitapların barışa katkı sağlayacağına ve hangilerinin savaşa ve kargaşaya neden olacağına karar verme hakkının olduğuna inanmıştır. Hobbes’un egemenin düşünceleri kontrol etme hakkı iddiası iki önemli kuruma yöneliktir aslında. Bunlardan birisi kilisedir, diğeri? Tahmin eden var mı? Üniversite. Bu iki yer de Hobbes’a göre tahrikçi düşünceler yarattıkları için egemenin kontrolü altında olması gereken yerlerdir.

Hobbes’un kiliselerden kastettiği reforme olmuş kilisedir, aslında özelde, daha sonra gelip Amerika’yı kuracak olan radikal Püritan mezheplerdir. Bu radikal mezhepler vicdan ve kişisel inancı kanunun üzerine yüceltmıştır ve vicdan ve kişisel inanç haklarına dayanarak egemeni sorgulama gücünü kendilerinde bulmaya kalkabilecek duruma gelmişlerdir. Bu arada bu ayrılıkçı mezhepler ya da radikal mezhepler İngiliz İç Savaşı’nda Cromwell’in ordusunu oluşturmaktaydılar. Krala karşı Cumhuriyetçi birlikleri oluşturmaktaydılar. Hobbes’un bize söylediği şey ise bireyi veya mezhebi egemenin yargıcı yapmayı amaçlayan tüm öğretileri yasaklayacağıdır. Sadece doğa durumunda insanın adil olana ve olmayana ya da kendileri için iyi olana ya da olmayana karar verme hakkının olduğudur. Topluma girdiğimiz anda sosyal sözleşmeye varıldıktan sonra bu hakkımızı bizim yerimize bu meselelere karar vermesi için egemene devrederiz.

Hobbes için köktenci kiliseler ya da reform mezhepleri kadar önemli olan bir şey üniversite ve onun müfredatıdır. Aslında Hobbes üniversiteleri 17. yüzyılda radikal Aristotelesçi doktrinleri öğretiyor olmakla suçlamıştır. Bu dönemde Aristoteles ‘meşru yönetim insanların sırayla hem yönettiği hem de yönetildiği yerdedir’ sözüyle temel alınarak dönüşümlü olarak kendi kendini yönetme, doğrudan demokrasi ya da katılımcı demokrasi gibi modern cumhuriyetçi fikirlerin kaynağı olmuştur. Hobbes’a göre, her şeyden çok, klasiklerin özellikle de Cicero ve Aristoteles’in etkisi İngiltere’deki İç Savaş’ın ve Kral I. Charles’ın öldürülmesinin nedeni olmuştur. Hobbes’un şu pasajda söylediklerini hesaba katınız: “ monarşiye karşı ayaklanmaya gelince, en önemli nedenlerinden birisi Eski Yunan ve Roman düşüncesine ait tarih ve siyasa kitaplarının okunmasıdır. Bu kitapları okumak insanları monarşiye karşı ayaklanmaya iter.” “Güçlü bir akıl panzehirine sahip olmayan gençler gafil avlanır ve büyük savaşların etkisinde kalırlar.” Hobbes şöyle devam eder; “Yunan ve Latin yazarların kitaplarında ve söylemlerinde bir kimsenin, öldürmeden önce onu tiran ilan ettiği sürece, kralı öldürmesinin yasal ve takdire şayan bir şey olduğunu belirtmesinden ötürü insanlar kendi krallarını öldürmeleri gerektiğini düşünür.”

Evet, Hobbes’a göre sizin Aristoteles’ten, Yunan ve Romalılardan tek öğrendiğiniz kral katletmedir, tek meşru yönetimin cumhuriyet olduğu ve sizin görevinizin de kralı öldürmek olduğudur. Tabii ki, “onu öldürmeden önce ona tiran demelisiniz” der. Bu gerçekten harika bir paragraf. Bana göre bunun bu denli ilginç olmasının nedeni sadece Hobbes’un espri anlayışı ve karakteristik abartmaları değil, aynı zamanda fikirlerin reformuna ne kadar çok vurgu yaptığını göstermesidir. Hobbes, Platon ve Machiavelli gibi kendisini hükümdarların eğitmeni, fikirlerin dönüştürücüsü ve yenilikçisi olarak görmüştür. Hobbes bir taraftan insanı mekanik bir şekilde itme ve çekme kanunlarına uyan karmaşık bir makine olarak görmüş, bir taraftan da insanı fikirler ve öğretiler tarafından yönlendirilen istek ve amacı olan bir varlık olarak değerlendirmiştir. Bu durumda içsel bir ironi olduğunu düşünmekteyim. Bunun kendisi için zor bir görev olduğunun Hobbes da farkına varmıştır.

Hobbes nadiren yaptığı bir kendini değerlendirme anında matrak bir şekilde fikirlerinin yeniliğinden dolayı fazla taraftar bulamayacağını yazmıştır. Pek karakteristik olmayan bir çaresizlik anında, “Benim emeğimin de Platon’un devleti gibi faydasız olacağına inanma noktasındayım. Çünkü Platon için de devletin karışıklığı yöneticiler filozof olana kadar düzelmeyecektir” der. Başta kitabının kabul görmeyeceğine ,l,şk,n bir

çaresizlik içindeyken sonrasında Hobbes daha iyimser bir tavır takınmış ve kendi kitabını okumanın ve anlamının Platon'unkinden daha kolay olduğunu iddia etmiştir. Hangisinin daha kolay olduğu hakkında siz bir tartışma yapabilirsiniz. Ancak Hobbes kendi eserinin daha basit ve kolay okunur olması nedeniyle ilgili bir hükümdarın kulağına çalınmasının daha muhtemel olduğuna inanmıştır. Hobbes şöyle der: “günün birinde kısa ve öz olduğu için eserimin, onu kendisi değerlendirebilecek olan bir egemenin eline ulaşacağını umut ediyorum.” Evet, bunu sorgulayabiliriz. Kitabının kısa ve açık olduğunu söylüyor ama kitap uzun ve karmaşık. Belki bu reklam bir egemeni kazanabilir, her neyse devamında ve 31. bölümün sonunda [bu egemen]] “kendi çıkarı olan ya da kıskanç bir yorumcunun yardımı olmadan ve egemenliğin tüm gücüyle onun kamusal öğretimini sağlayarak bu spekülative gerçeği pratik bir yarara dönüştürebilir,” “bu spekülative gerçeği pratik bir yarara dönüştürebilir” demiştir.

Hobbes açıkça kitabını okumasının bir egemenin için yararlı olacağını düşünmüş ve ilgili bir egemenin veya potansiyel bir egemenin ilgisini çekmesini umut etmiştir. Hobbes belki de abartmış, hatta daha doğrusu kitabının zorluğunu azımsamıştır. *Leviathan*'ın sonunda bu konuya tekrardan geri dönmüştür. Burada “ üniversiteler” der, tekrardan kitabın okuyucusundan bahsettiği bir yerde, “ üniversiteler toplumsal ve ahlaki öğretinin bir nevi çeşmeleridir ve haklar ve ödevler konusunda doğru öğretiyi anlatmak zorundadırlar.” Bu ifade, ilk olarak, Hobbes için kitabının ahlaki ve siyasal doktrin olarak kabul edilmesi anlamına gelmektedir. Bu kitap üniversitelerde siyaset bilimi, siyasal öğreti alanında eski kitapların, yani Aristoteles'in *Politika*'sının yerini alacak zorunlu ders kitabı olmalıdır. “Bu nedenle” der kendinden emin bir şekilde “hem basımı hem de üniversitelerde okutulması kazançlı olabilir.” “Bu kitabın ideal okuyucusu, kitaptan aldıkları suyu kürsülerden ve yüz yüze konuşmalarda, fısıkiyeler gibi halkın üzerine fışkırtacak vaizler, avukatlar, soylular gibi okuyucular olabilir.” Hobbes durumu böyle görmüştür ve kürsülerden anlatılması ve üniversitelerde öğretilmesi gerektiğini düşünmüştür. Üniversitelerde öğretilmeli, konuşmalarda halkın üzerine fışkırtılmalıdır. Hobbes'un hayali de tüm büyük siyaset felsefecileri gibi insanlık için yasa koyucu olmaktır demek doğru olacaktır. Ve bir şey daha bu kitap destansı bir hırsla sahiptir.

Bölüm 3. Hobbesçu Liberalizm

Şimdiye kadar birçok şekilde Hobbes'un öğretisinin otoriter ve mutlakıyetçi yanlarını vurgulamış bulunmaktayım. Şimdi biraz da tezat görünebilecek başka bir şeyden bahsedeceğim. Bunu şimdilik Hobbesçu liberalizm olarak adlandırıyorum. Hobbes egemeni en uç ve mutlak terimlerle tasvir etmekten hoşlanır. Egemenin yaşam ve ölüm, savaş ve barış, neyin öğretileceği ve neyin duyulacağı hakkında mutlak hâkimiyeti söz konusudur. Ancak aynı zamanda Hobbes'un egemeni bireysel özgürlüğe de fazlaca yer bırakır gözükmektedir. Hatta egemen gücün meşru kullanımını üzerine bazı sınırlamalar bile getirir. Hobbes, tüm sert konuşmalarına rağmen adaleti ve hukuk devletini oldukça fazla ciddiye alır hatta Machiavelli'den bile daha fazla ciddiye alır. Kitabının bir yerinde bağışlanma teminatı olmaksızın kimse kendini suçlamaya zorlanamaz demiştir. Yani kendini suçlamaya zorlanamazsın, bizim bugün Beşinci madde dediğimiz şey değil mi? Kendini suçlamaya zorlanamazsın. Benzer bir şekilde bir eş veya ebeveyn bir aile üyesini suçlamaya zorlanamaz. Benzer bir noktada, ceza asla öç alma aracı olmamalıdır, ancak onun değişikle suçlunun düzeltilmesi veya bizim ıslah edilmesi dediğimiz amaçla var olabilir.

Hobbes ayrıca kanunun sosyal eşitliği sağlama aracı olduğu konusunda da ısrarlı olmuştur. "Egemen Temsilci Makamı Üzerine" adlı bölümde, adaletin zengin, yoksul tüm insanlara sınıf farkı gözetilmeksizin eşit dağılımını öngörmüştür. Asalet sıfatlarının ise sadece daha alt tabakadaki insanlara sağladığı faydalar nedeniyle değerli olduklarını yoksa bir değerlerinin olmadığını ileri sürmüştür. Eşit adaletin eşit vergilendirme politikasını gerektirdiğini düşünmüş ve herkesin tükettiği nispette vergi vereceği bu anlamda daha fazla tüketen zenginlerin daha fazla vergi ödeyeceği bir tür tüketim vergisi önerir gözükmektedir. Yardıma muhtaç vatandaşlar ise basitçe bireylerin özel bağışlarına dayanmaya mecbur bırakılmayıp kamu harcamasıyla bakılmalıdır. Bu yaklaşımla bir ölçüde kamusal yardımın sağlandığı ve yoksulların başkalarının özel yardımseverliğine dayanmadığı modern refah devletini işaret ettiği söylenebilir.

Bence en önemlisi Hobbes'un felsefesinin bireye verdiği önemdir. Hobbes, egemenin gücünü doğa durumunda bireyin istediğini yapma doğal hakkından türetir. Ve egemenin amacı ise bu doğal hakkı güvence altına almak ve fakat diğerlerinin

haklarıyla çelişmeyecek ve yine açık bir savaş durumuna mahal vermeyecek şekilde düzenlemektir. Bunu önemli kılan şey ise hakları ödevlerin üstünde tutmasıdır. Tam da bu, görevler karşısında haklara, topluluk veya ortak iyi karşısında bireye verilen önem onu modern liberalizmin kurucu babası veya manevi babası yapan şeydir.

Hobbes'un bu yeni ve birçok bakımdan öncesi olmayan özgürlük öğretisi, çok önemli bir bölüm olan 21. bölümde açıklanmıştır. Aslında tam benim ifade edeceğim şekilde adlandırmamıştır ancak antiklerin özgürlük anlayışı ile modern özgürlük anlayışı arasında bir ayrım yapmıştır. Ona göre antikler kusurlu bir insan özgürlüğü anlayışı dile getirmişlerdir. Antikler için özgürlük herkesin yönetimde payının olduğu bir cumhuriyette, kendi kendini yöneten bir cumhuriyette yaşamak anlamına geliyordu. Bir diğer ifadeyle, antikler için özgürlük bireyin bir özelliği değildi. Özgürlük rejime atfedilmiş bir şey konumundadır. "Atinalılar ve Romalılar" demiştir Hobbes "özgürlerdi, yani özgür devletlerdi ancak bireylerin kendi temsilcilerine karşı koyma özgürlükleri yoktu ama kendi temsilcilerinin başka yerlerdeki insanlara karşı koyma ya da oraları işgal etme özgürlükleri vardı." Bir diğer deyişle, antikler için özgürlük başkalarına karşı direnme ve başkalarını işgal etme anlamında kolektif bir iyiydi. Özgürlük devletin bir özelliğiydi onun içinde yaşayan bireylerin değil. Bu karşı koyma ve işgal etme özgürlüğü olarak kolektif özgürlük algısı Hobbes'un teklif ettiği modern özgürlük fikriyle çelişmektedir. Hobbes özgürlükle bize çok tanıdık gelecek bir şeyi kastetmiştir; eylemlerimizin önünde sınırlamalar ve kısıtlamalar olmaması. Kısıtlanmadan hareket edebildiğimiz sürece özgürüz. Siyasal özgürlük ise kanunların sessiz kaldığı yerde eylemde bulunma özgürlüğüdür. Bunu bir düşünün, kanunların sessiz olması, istediğimizi yapma ya da yapmama özgürlüğü, bu bizim modern veya liberal demokraside özgürlükten anladığımız şey için oldukça önemlidir.

Hobbes'un egemeninin vatandaşlarına içinde kişisel özgürlüklerini yaşayabilecekleri özel bir alan yaratma ihtimali kolektif meselelere veya siyasal kara alma süreçlerine zorunlu katılımı olduğu klasik cumhuriyette olduğundan daha fazladır. Bu noktada Hobbes, döneminin ancak bir cumhuriyetin vatandaşları özgür olabilir fikrine de karşı çıkmıştır. "Lucca şehrinin kulesinde yazar" demiştir, devam etmeden önce, daha önce Pearson Koleji'nden olan var mı aranızda? Dekan, Bay Amerigo'yu tanıyorsunuzdur o zaman. Lucca şehridir kendisi. Ona bunun doğru olup olmadığını sorabilirsiniz: "Lucca şehrinin kulesinin duvarlarında büyük harflerle *libertas* yazılıdır". Bunun halen doğru olup olmadığını bulalım. Devamında ise "hiç

kimse bir kişinin orada devlete karşı, halifeler şehri İstanbul'da olduğundan daha az hizmet zorunluluğunun olduğunu iddia edemez. Bir cumhuriyette yaşamak size daha fazla özgürlük garanti etmez. Bu ilginç pasajda özgürlüğün muafiyet gerektirdiğini söyler. "Hizmetten muafiyet" gerektirir. Hobbes için bir rejim ancak her bir vatandaşa ne kadar bireysel özgürlük ve ne kadar muafiyet sağladığı ile ölçülebilir. Modern dünyada daha önce duyulmamış bir özgürlük fikridir bu. Tam bu noktada bir kimse, antiklerden çok farklı olarak, zorunlu siyasal katılımdan muafiyet olarak bireysel özgürlük kavramına sahip modern liberal devletin kuruluşuyla Hobbes'un bir bağlantısı olduğunu ileri sürebilir. Peki, bunların hepsi ne anlama geliyor?

Bölüm 4. Hobbes ve Modern Devlet

Birçok bakımdan Hobbes'un çocukları haline gelen bizlere bugün için onun ne anlam ifade ettiğinden bahsedelim. Hobbes bize modern devletin nihai dilini sunmuştur. Hobbes kendi döneminde olduğu kadar bizim için de tartışmalıdır. Bugün birçokları için Hobbes'un Leviathan'ı anti liberal mutlakçılıkla eş anlamlıdır. Ve başkaları için de John Locke'un ve liberal devlet teorisinin önünü açmıştır. O hakların ödevlerden önce geldiğini, egemenin ise barış ve güvenlik sıradan amaçlarını sağlamaya çalışıp bireyleri kendi yaşamlarını en iyi şekilde sürdürebilmeleri konusunda özgür bırakması gerektiğini düşünmüştür. Hobbes'un planında tebaanın sahip olduğu özgürlük egemenin düzenleme dışında bıraktığı alanın içinde kalır. Hobbes özgürlük adına egemene karşı tetikte olmayı övmez ve yönetime karşı her türlü direnmeyi reddeder. Bu noktada Hobbes için en fazla yarı-zamanlı (part-time) bir liberaldir demek en doğru tabir olacaktır.

Hobbes, içinde devlet ve yönetim hakkında düşündüğümüz ahlaki ve psikolojik dili sunduğunda en büyük katkıyı sunar. Devlet, gurur ve korku karşıt tutkularının psikolojik mücadelesinin ürünüdür. Hatırlarsanız korku güvenlik isteği, düzen, rasyonellik ve barışla ilgili idi. Gurur ise şan, şeref, tanınma ve hırs ile ilgilidir. Kitabın başlığı İncil hikâyesi olan Eyüp'ten gelir. Bu hikâyede Leviathan gurur çocuklarının kralıdır. Hobbes'un kitabında geliştirdiği 19 doğa kanunu ise yine özellikle kendini beğenme ve gurur günahlarını hedef alarak bize sosyalliğin ve medeniliğin erdemlerini göstermeye odaklanmıştır. İyi bildiğimiz ve hatta hala içinde olduğumuz modern devlet birçok yönüyle, şeref ve şan pahasına, Hobbes'un güvenlik isteği ve ölüm korkusundan türemiştir. Hobbesçu devlet yaşam koşullarını garanti altına

almayı hedeflemiştir. Bu yaşam medeni ve kültürel açıdan gelişmiş olabilir ama yine de riskten kaçınma ve şahsi çıkar arayışı üzerine inşa edilmiştir. Hobbes korkmamızı ve onura, hırsa ve benzer şeylere olan inançtan kaynaklanan tehlikeli eylemlerden uzak durmamızı tavsiye etmiştir. Hobbes'un korkan insanı onur ya da özgürlük gibi bir dava için kendisini tehlikeye atmayacaktır. O daha çok kurallara göre oynayan, tehlikeden kaçınan, emin olduğu şey üzerine bahse girecek bir kişi olacaktır. Hobbes'un vatandaşı George Washington veya Andrew Carnegie gibi risk alan kişiler değildir. Muhtemelen daha çok, her zaman ihtimalleri hesaplayan ve zararını telafi edecek yolları bulan bir aktör ya da sigortacı gibi davranacaklardır. Jean Jacques Rousseau ve Nietzsche gibi Hobbes'dan sonra gelen siyaset kuramcıları Hobbes'un insanı için bir isim uyduracaklardır. Ona küçültücü bir edayla burjuva diyeceklerdir.

Bununla birlikte, Hobbes bizi kendi görüşüne çevirmekte oldukça başarılı olmuştur. Yaratmaya çalıştığı birey tipi dikkatli, riskten kaçınan, kendisini düşünen insan tipi medeniyetimizin hâkim *ethos* haline gelmedi mi? Ve bu tarz bir insan doğasını güçlendiren ekonomi, psikoloji ve hatta siyaset bilimi gibi bilim dallarımız mevcuttur. Hepimiz kabul etsek de etmesek de Hobbesçu olduk. Fakat aynı zamanda, sanırım paradoks da tam bu noktadadır, Hobbesçu bir toplum bile bazı bireyler ister şeref, ister kendine saygı, isterse de risk almanın getirdiği zevk için olsun hayatlarını ve bedenlerini riske etmediği sürece var olamazlar. Pazartesi günü örneğim olan Ralph Esposito'yu hatırlayın. Kim polis, itfaiyeci, asker, özgürlük savaşçısı ya da aktivist olur ki? Bu işlerin hiç biri yalnızca şahsi çıkar arayışı ile açıklanamaz. Hobbesçu toplumların itfaiye departmanı olmayacak mı? Eğer herkes Hobbes'un bize kazandırmak istediği korku ve şahsi çıkar psikolojisine sahipse bu işleri yapacak insanlar nereden gelecek? Hobbes Platon'un *thumos* dediği bu tür tutkuları medeniyet dışı, savaşçı ve barbarca olarak nitelendirmiştir ve bir dereceye kadar da haklıdır.

Ancak, Hobbes'un da kabul ettiği gibi, Hobbesçu devlet bile Hobbes'çu bir dünyada var olur. Yani Hobbes'a göre uluslar arası ilişkiler doğa durumunun geniş halidir. Hobbesçu devlet, bağlayıcı kanunlarla düzenlenmemiş, düşman devletler dünyasında var olacaktır. Devletler dünya sahnesinde tıpkı insanların doğa durumunda olduğu gibi yan yana dururlar, yani aralarındaki çatışmaları çözüme kavuşturacak bir üst otoritenin olmadığı potansiyel düşmanlar. Böyle bir dünyada egemen devletler bile teröre ve yıkıma adanmış başka devletlerin veya terör

gruplarının varlığı ile tehlikeye düşerler. 11 Eylül'ü düşünün. Pierre Hasner adında önemli bir Fransız siyaset bilimcisi bu olayı barbarların ve burjuvanın diyalektiği olarak adlandırmıştır. Yani pasif ve memnun vatandaşları ile Hobbesçu devlet ve amaçlarına ulaşmak için şiddet, terör, intihar bombacısı gibi araçları kullanmaktan çekinmeyen modern öncesi ve hatta bazı açılardan post-modern devlet arasındaki çatışmadır. Hobbesçu devlet bugün hala, çelişkili bir şekilde, kadın, erkek tüm vatandaşlarından yaşam tarzlarını korumak için her şeylerini riske atmaya hazır olmalarını beklemekte. Hobbes'un paradoksu Hobbesçu burjuvaların kendi aralarında bile barbardan tamamıyla vazgeçemeyecekleridir. Bu bir paradokstur. Hobbes bu paradoksu açıklayabilir mi? Görmezden gelir gibidir.

Bu sorun James Bowman'ın *Honor: A History* başlıklı kitabında mükemmel bir şekilde işlenmiştir. Onurun tarihini yazmıştır. Onur ilişkilerinin, büyük ölçüde gelişmiş toplumlardan silindiğini ve ancak tüketen bir tutku olarak bugün en önemlisi Ortadoğu olmak üzere dünyanın bazı yerlerinde varlığını sürdürmekte olduğunu belirtmiştir. Çoğu toplumda onur ortaçağ şövalyeliği gibi yalnızca bireyi ilgilendiren bir şey olmayıp her şeyin üzerinde gruba, aileye, klanı veya dini mezhebe ait olduğuna inanılır. Bir kişiye yönelik saldırı herkese yönelik saldırıdır. Bu çoğu modern Amerikalı için anlamsız gelse de birçok toplumda itibar kavramının neden bu denli önemli olduğunu açıklamaya yardımcı olur. Ve Bowman'a göre diğer kültürleri anlamada bu kadar zorluk çekiyor olmamızın bir nedeni bir kişinin onurunu savunması anlayışına modern Batı'da çok uzak düşmüş olmamızdır. Biz insan davranışına, insan eylemi için rasyonel nedenler sunma meselesi olarak bakıyorken, insanların çoğu, esasen saygı ve aşağılanmadan kaçınma tarafından motive edilmektedir.

Mesela Richard Nixon'ın Vietnam Savaşı zamanında barışı onurla elde etmek sözünü hatırlıyorum ve bununla gülünç bir fikir olarak çok dalga geçilmişti. Onur artık insanlara tuhaf, onur kodu ya da izci kodu, ya da ilkel bir ahlak türüymüş gibi görünmekte. Bu nedenle de gerçekten anlamıyoruz. Bizim bugünkü körlüğümüzün büyük oranda sorumlusunun başka kültürlerin parçası olan bu savaşçı erdemi, onur erdemini gözden düşürmek için Hobbes'un gösterdiği çabalar olduğunu bugün sıklıkla gözden kaçırmaktayız.

Ve buradan da son olarak Hobbesçu medeniyetimizin bizden son derece rahatsız edici bir gerçeği saklaması noktasına geliyoruz. Barış, güvenlik ve emniyet, burjuva özgürlüklerimiz diyebileceğimiz şeyler, hala onur ve görev adına yaşamlarını tehlikeye atabilen insanların var olması gerçeğine, rahatsız edici gerçeğine bağlıdır. Böyle davranmak onlara göre rasyonel olmayan bir şey mi? Hobbes öyle olduğuna inanırdı. Sanırım cevabı evet olurdu. Güvenlik kaygısı güden rasyonel bireyler olmayı salık veren salt Hobbesçu bir bakış açısından bunlar bir anlam ifade etmemektedir. Hobbes bir bakıma kendisini birazdan izleteceğim videodaki askeri avukatın yerinde buluyordur.

Profesör Steven Smith: evet, cevap oldu değil mi? Evet oldu. Bunun üzerine başka yorum yapmayacağım. Bazı nedenlerden dolayı filmi alamamış olmamdan dolayı da özür dilerim.